

УДК 336.01

Вакуліч Марія Михайлівна
Кандидат економічних наук, доцент
Університет імені Альфреда Нобеля
Котлярова Христина Миколаївна
Університет імені Альфреда Нобеля

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ, АНАЛІЗУ ТА КОНТРОЛЮ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ АТ КБ «ПРИВАТБАНК»

У роботі розглянуто теоретичні і практичні аспекти обліку, аналізу і контролю активних операцій комерційного банку. Проведено оцінку ефективності організації обліку, аналізу та контролю активних операцій на АТ КБ «Приватбанк». Розкрито напрями вдосконалення системи обліку, аналізу та контролю активних операцій на АТ КБ «Приватбанк».

Ключові слова: облік, аналіз, контроль, активні операції, система, банк.

Актуальність. Активні операції, що проводяться комерційним банком – це головний інструмент розміщення наявних в їх розпорядженні ресурсів, що сприяють отриманню прибутку і збереженню ліквідності фінансових установ. В умовах сучасної ринкової економіки банки мають центральне місце у фінансовій системі України. Активи банків у багато разів перевищують активи страхових компаній, пайових інвестиційних фондів та недержавних пенсійних фондів разом узятих. Останнім часом українська банківська система почала трансформуватися, тому, процес вивчення потребує додаткової уваги з боку науковців. Це і обумовило вибір даної теми. Комерційні банки – багатофункціональна кредитна установа, що необхідна для зберігання, розміщення, залучення фінансів на умовах зворотності і платності. Крім вищезгаданих банківських операцій в комерційному банку здійснюються і інші банківські операції. Також в комерційному банку здійснюються активні і пасивні операції. Активні операції неможливі без пасивних операцій, а пасивні операції стають безглуздими без активних. Об'єднує всі без виключення банківські операції одна мета – збільшення прибутку і зменшення витрат.

Огляд джерел. У передових умовах функціонування ринкових відносин банківська справа набуває все величезну популярність. Система комерційних банків охоплює всі сфери ринкової економіки і вважається обов'язковим елементом роботи як фізичних, так і юридичних осіб. Значний вклад у дослідження цієї наукової проблеми зробили такі вітчизняні та закордонні вчені, як, зокрема, Г. Азаренкова, І. Ансофф, І. Балабанов, О. Береславська, І. Бланк, Є. Брігхем, І. Брігченко, О. Василик, О. Васюренко, Т. Васильєва, Н. Волкова, Р. Герасименко, А. Герасимович, Т. Косова, О. Криклій, М. Кужелєв, В. Опарін, А. Поддєрьогін, Л. Примостка, І. Сало, Б. Самородов, Р. Слав'юк, А. Череп, Р. Холт, А. Єпіфанов.

Мета. Мета дослідження полягає в теоретичному узагальненні та розробці практичних рекомендацій з обліку, аналізу і контролю активних операцій АТ КБ «Приватбанк».

Основний матеріал. АТ КБ «Приватбанк» – найбільший за розмірами активів український банк і лідер роздрібного банківського ринку України, зареєстрований 19 березня 1992 року.

Чисті активи АТ КБ «Приватбанк» станом на 1 січня 2018 року становили 259 млрд. грн. (19,3% від активів усіх банків в Україні). АТ КБ «Приватбанк» володіє другою за чисельністю мережею відділень та найбільшою мережею банкоматів і терміналів серед банків України. На початок 2018 року в мережі працювало близько 7,2 тис. банкоматів, 13,3 тис. платіжних терміналів та 141 тис. торговельних POS-терміналів.

Національна мережа банківського обслуговування АТ КБ «Приватбанк» включає в себе близько 2240 відділень. АТ КБ «Приватбанк» є найбільшим емітентом і екватором платіжних карток в Україні. На початок 2018 року, банком емітовано понад 30 мільйонів карток, що становить більше половини від усієї кількості випущених українськими банками платіжних карток. Банку належить система грошових переказів «PrivatMoney» та найпопулярніший в Україні інтернет-банкінг і платіжна система «Приват24». Також банк виступає екватором електронної платіжної системи «LiQPay» [1].

АТ КБ «Приватбанк» належить однойменний дочірній банк в Латвії, а також філії в Італії, Португалії та Кіпрі. За даними британського журналу «The Banker», у 2016 році АТ КБ «Приватбанк» посідав 16-те місце в рейтингу найбільших банків Центральної та Східної Європи та 627-ме в рейтингу топ-1000 світових банків. 18 грудня 2016 року, через проблеми з платоспроможністю, була проведена націоналізація АТ КБ «Приватбанк». Відтоді установа на 100 % перебуває у державній власності. Внаслідок вливання з

Державного бюджету України величезних коштів в статутний капітал банку для підтримання його платоспроможності після націоналізації, установа у 2016 році зафіксувала збитки в розмірі 135 млрд. грн. (61,5% від розміру усіх її активів на кінець того року) – найбільші за усю історію банківської системи України. У 2017 році вливання продовжувалися хоч, і в менших масштабах, збитки у 2017 році сягнули майже 23 млрд. грн. [2].

Стратегія банку й надалі забезпечуватиме утримання найвищого рівня знання банку, високої репутації та довіри серед клієнтів та партнерів через дотримання належних стандартів роботи, поліпшення якості та удосконалення переліку послуг, оптимізації витрат та підвищення ефективності роботи мережі і персоналу банку [3].

Цільова аудиторія АТ КБ «Приватбанк» – середні та великі корпоративні клієнти. Саме в продажу банківських послуг середнім корпоративним клієнтам (із річним обсягом продаж від 5 до 50 млн. євро) банк вбачає основний шлях в диверсифікації кредитного портфеля, отримання більшого розміру прибутку порівняно з продажами іншим корпоративним клієнтам, мінімізації кредитних ризиків. Таким клієнтам банк пропонує стандартні корпоративні продукти, через з'ясування індивідуальних потреб клієнтів та побудові довгострокових відносин з клієнтом протягом всього життєвого циклу компанії. У випадку продажу складних банківських продуктів Банк залучає відповідних вузькопрофесійних фахівців з інших напрямів банківського бізнесу [2].

Стратегія банку спрямована на перехід від обслуговування у відділеннях банку до ідеології навчання клієнтів використанню дистанційних інструментів банківського обслуговування. У 2015 році MasterCard назвала АТ КБ «Приватбанк» найбільшим банком у Східній Європі за кількістю емітованих карток «Maestro/MasterCard» [26]. Крім того, АТ КБ «Приватбанк» забезпечує прийом карток «Maestro/MasterCard» у понад 76 тис. торгових точках [2].

19 грудня 2016 АТ КБ «Приватбанк» перейшов у державну власність. На сьогоднішній день, основну частину корпоративних клієнтів, що обслуговуються банком, складають підприємства малого і середнього бізнесу. Особлива увага протягом 2018 року приділялася обслуговуванню компаній, що мають широку мережу структурних підрозділів, – мережевих корпорацій.

24 квітня 2017 року юридична адреса банку була змінена з Дніпра на Київ. Правління та всі служби головного офісу продовжують працювати в Дніпрі. За класифікацією НБУ, АТ КБ «Приватбанк» є одним з трьох системно важливих банків в Україні у 2018 році. Також є одним з трьох державних банків, на які поширюється державна гарантія повернення 100% вкладів фізичних осіб [4].

Організаційна структура управління АТ КБ «Приватбанк» являє собою впорядковану сукупність підрозділів із чітким розподілом на прибуткові (бізнесові) та витратні (підтримуючі), залежно від характеру впливу на прибутковість банку. Організаційна структура управління АТ КБ «Приватбанк» є однією з найбільш прогресивних ОСУ як серед банків України, так і банків Східної Європи. По суті вона є комбінованою, тому що містить ознаки широко розповсюджених у світовій практиці видів ОСУ.

Усі структурні функціональні зв'язки дозволяють знизити завантаження лінійних керівників, підвищити якість й оперативність управлінських рішень, а також ефективність функціонування ОСУ в цілому.

АТ КБ «Приватбанк» – найбільший український універсальний комерційний банк, що здійснює свою діяльність на основі ліцензії Національного Банку України № 22 від 5 жовтня 2011 року, орієнтований на обслуговування приватних осіб і корпоративних клієнтів всіх форм власності, входить до переліку системних банків України, має один з найбільших обсягів капіталу і чистих активів. За оцінкою експертів журналів «Euromoney» і «Global Finance» у 1999 році АТ КБ «Приватбанк» був визнаний найкращим українським банком в номінації найкращих банків на ринках, що розвиваються. У банківській системі України «Приватбанк» відноситься до групи нових комерційних банків, так званих банків «другої хвилі», на відміну від державних банків першої хвилі.

25 квітня 2017 року міжнародне рейтингове агентство S&P повідомило про підвищення кредитних рейтингів «Приватбанку» з «SD» до «ССС+/С», та зазначило прогноз за рейтингами банку – «стабільний». За даними «S&P», підвищення рейтингу пов'язане з успішним завершенням банком та урядом України процесу до капіталізації, а також тим, що «Приватбанк» обслуговує свої зобов'язання вчасно та в повному обсязі. Прогноз «стабільний» відображає очікування агентства щодо того, що уряд надасть підтримку нещодавно націоналізованому банку. 4 липня 2018 року АТ КБ «Приватбанк» (Київ) і компанія «UnionPay International» (КНР) підписали меморандум про стратегічне партнерство. «UnionPay International» (UPI) є дочірньою компанією «China UnionPay», національної платіжної системи Китаю і найбільшої міжнародної платіжної системи у світі за обсягом операцій і випущених платіжних карток. Україна стане 170 країною світу, в якій розвиватиметься сервіс обслуговування карток «UnionPay». Як повідомив П.Крумханзл (Голова правління «ПриватБанку»), на першому етапі «Приватбанк» у рамках співпраці з «UnionPay» розглядає можливість запуску в 2019 році обслуговування карток платіжної системи «UnionPay»

International» у банкоматах і платіжних терміналах банку. Крім того, банк та «UnionPay» планують розробку спільних інноваційних платіжних продуктів [2].

На початку травня 2014 року на форумі банківських інновацій «FinovateSpring» 2014 в місті Сан-Хосе, Каліфорнія, команда АТ КБ «Приватбанку» представила перший у світі безконтактний Android-банкомат. Новий банкомат дозволяє для зняття грошей використовувати замість типової клавіатури смартфон або «Google Glass». За підсумками голосування журі, topless-банкомат АТ КБ «Приватбанк» було визнано переможцем «FinovateSpring» 2014, а його оригінальна презентація отримала приз «Best of Show». У травні 2014 року АТ КБ «Приватбанк» перевів усіх своїх співробітників, що обслуговують клієнтів, на iPad. Як повідомили в банку, у відділеннях працюють понад 8 тис. iPad зі спеціальними фінансовими додатками банку. Використання мобільних планшетів дозволить обслуговувати клієнтів оперативніше та без черг [6].

АТ КБ «Приватбанк» належить до найбільших розробників мобільних платіжних додатків в Україні. Окрім «Приват24» існують інші різноманітні додатки серед яких iPay (дозволяє приймати до оплати картки «Visa» та «MasterCard» з мобільного телефону, планшета та персонального комп'ютера), «SendMoney» (додаток для швидкого переказу грошей на картки з голосовим керуванням і автоматичним запам'ятовуванням шаблонів), «ФотоКасса» (додаток для оплати рахунків за допомогою фотокамери телефону) та інші. У серпні 2015 року АТ КБ «Приватбанк» став першим українським банком, який зареєстровано в новій доменній зоні .bank. У 2016 році АТ КБ «Приватбанк» посів перше місце в рейтингу інноваційних компаній України за версією сайту forbes.net.ua [7].

АТ КБ «Приватбанк» у своїй діяльності керується Законом України «Про банки та банківську діяльність», Законом України «Про акціонерні товариства», Законом України «Про цінні папери та фондовий ринок», іншим чинним законодавством України [2].

Таблиця 1

Банківські операції, які може проводити АТ КБ «Приватбанк» на підставі ліцензії
Національного банку України [5]

№	Назва операції
1	Приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб
2	Відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів та зарахування коштів на них
3	Розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах та на власний ризик
4	Надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі
5	Придбання права вимоги на виконання зобов'язань в грошовій формі за поставленні товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог та приймання платежів (факторинг)
6	Лізинг
7	Послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей та документів
8	Випуск, купівлю, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів
9	Випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток
10	Надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій

Стратегія банку і надалі гарантувати зміст самого найвищого значення пізнання банку, найвищої репутації та довіри покупців і партнерів крізь дотримання наступних стереотипів роботи, поліпшення якості та поліпшення списку пропозицій, оптимізації витрат і збільшення продуктивності роботи мережі та персоналу банку.

Управлінські права акціонерів банку, як акціонерного товариства, реалізуються через органи управління банку, вищим з яких є Загальні збори акціонерів. Відповідно до принципів корпоративного управління банку, усі акціонери незалежно від кількості належних їм акцій реалізують свої права на участь в управлінні банку шляхом голосування на Загальних зборах акціонерів.

Розглянемо динаміку та структуру впливу активів АТ КБ «Приватбанк» за 2016-2017 рр. у табл. 2.

Таблиця 2

Динаміка та структура активів АТ КБ «Приватбанк» у 2016-2017 рр., млн. грн.

Стаття	2016 рік		2017 рік		Відхилення		
	млн. грн.	% до підсумку	млн. грн.	% до підсумку	абсолютне, млн. грн.	відносне, %	структури
Грошові кошти та їх еквіваленти та обов'язкові резерви	32 293	16,345	19 582	8,550	-12 711	-39,361	-7,795
Заборгованість інших банків	14 781	7,481	15 585	6,805	804	5,439	-0,677
Кредити та аванси клієнтам	139 663	70,690	161 830	70,657	22 167	15,872	-0,033
Вбудовані похідні фінансові активи	3 816	1,931	19 978	8,723	16 162	423,532	6,791
Інвестиційні цінні папери для подальшого продажу	1 364	0,690	1 262	0,551	-102	-7,478	-0,139
Інвестиційні цінні папери, що утримуються до погашення	421	0,213	648	0,283	227	53,919	0,070
Передплата з поточного податку на прибуток	51	0,026	146	0,064	95	186,275	0,038
Відстрочений актив з податку на прибуток	23	0,012	-	-	-23	-100,00	-0,012
Гудвіл	48	0,024	61	0,027	13	27,083	0,002
Приміщення, вдосконалення орендованого майна, обладнання та нематеріальні активи	4 004	2,027	4 098	1,789	94	2,348	-0,237
Інші фінансові активи	353	0,179	862	0,376	509	144,193	0,198
Інші активи	753	0,381	914	0,399	161	21,381	0,018
Необоротні активи, утримувані для продажу	-	-	4 070	1,777	4 070	-	1,777
Всього активів	197 570	100,000	229 036	100,000	31 466	15,927	-

Станом 31.12.2017 року кошти клієнтів становили 177 974 млн. грн., тобто 77,32% усіх зобов'язань банку. Тоді як міжбанківські операції, представлені кредитами в НБУ та інших банках, дорівнювали 11,76% та 2,01% відповідно. Активи складають істотну частину банківських операцій і в діяльності банків мають одне з первинних значень, що формують доходи банків. Пониження нематеріальних активів банку сталося в наслідок їх зношування за період, що аналізується. Динаміку основних засобів характеризує темп приросту. Це підсумок становлення банку, збільшення кількості відділень, збільшення значення технологічного забезпечення. Роблячи висновки, динаміка, склад і структура активів задовольняє головним засадам і тенденціям становлення банку, але становлення активів продовжує вимагати їх корективу в спрямованості збільшення питомої ваги кредитно-інвестиційного портфеля і уповільнення темпів приросту основних засобів та інших активів [3].

Для виявлення ролі кожного виду активів та тенденцій, що складаються під час їх формування, необхідно проаналізувати динаміку, склад і структуру дохідних і недохідних активів. Зміни, що характеризують дохідні і недохідні активи, вказують на те, що якість їх погіршилась: за приросту загальної суми активів на 15,9 %, приріст дохідних становить відповідно 26,7 %. Натомість недохідні активи характеризуються низхідною тенденцією. У 2016 році вони знизились на 14,9% тобто на 7,6 млрд. грн. і становили майже 19 млрд. грн. Також простежується тенденція зниження питомої ваги не дохідних активів до 18,9 %. Такий стан свідчить про те, що банк не приділяє достатньої уваги цим питанням. Після аналізу активних операцій АТ КБ «Приватбанк» перейдемо до аналізу його зобов'язань. Аналіз масштабів діяльності банку щодо залучення зовнішніх джерел фінансування своєї діяльності починається з визначення частки, яку займають зобов'язання банку у валюті балансу.

Вбудовані похідні фінансові активи є активами, що обліковуються за справедливою вартістю через прибуток або збиток. Тобто це вкладені банком кошти в цінні папери або ж інші матеріальні цінності. Частка таких операцій також значна, адже вони є одними з основних операцій банку (11,93%). Окрім того, Приватбанк 0,67% власної діяльності приділяє на придбання цінних паперів і подальший їх перепродаж.

Згідно з даними таблиці 2 за досліджуваний етап є негативна динаміка показників, втім основна маса характеристик економічної стійкості були в межах норми, не рахуючи коефіцієнта мультиплікатора статутного грошових коштів, розмір якого в напрямку 2015-2017 років коливалася в межах від 9 до 10. Це каже, для початку, власне що темп підйому активів був вище темп підйому акціонерного капіталу і, по-2-х, про наявність віань до зниження застосування «потужностей» із залучення їх з акціонерного капіталу.

На базі проаналізованих даних можна зробити висновок, власне що за досліджуваний етап динаміка активу і пасиву балансу АТ КБ «Приватбанк» була позитивною. У роботи банків банківських систем оцінка і управління фінансовою ефективністю посідає особливе значення, тому що вона створює базу їх розміреного функціонування та становлення. Якраз в наслідок цього для банку необхідним вважається

проведення оцінки економічної стійкості банку, дослідження та управління нею при втіленні в життя фінансового менеджменту.

Що стосується коефіцієнта надійності, то за 2015-2017 роки спостерігається тенденція до зменшення та у 2017 році значення сягнуло критичного і становив 12,39%. Така ситуація свідчить про те, що, починаючи з 2017 року, банк має високий рівень залежності від залучених коштів, що призводить до зменшення фінансової стійкості банку.

На противагу цим коефіцієнт фінансового важеля мав тенденцію до підйому. За останні роки він збільшився на 6,99 одиниці і в 2017 році добився показника в 8,57 одиниць, власне що говорить про підвищення ділової активності. Це показує про підвищення ділової активності, втім ще про зниження економічної стійкості банку.

Коефіцієнт ролі грошових коштів у формуванні ділових активів ще був вище нормативне значення і за досліджуваній етап падав, власне що вважається поганим, тому що це говорить про те, власне що банку не вистачає особистих коштів для покриття всіх обіцянок, а ще демонструє, що АТ КБ «Приватбанк» не містить необхідного сформованого особистого грошових коштів для активізації та покриття всіляким ризиків. Згідно з розрахунками, коефіцієнт ролі грошових коштів у формуванні ділових активів у 2016 році в порівнянні з 2016 роком зріс на 17,11%, втім у 2017 році знизився на 5,77%, але частка особистого грошових коштів банку в формуванні ділових активів вважається досить високою і стабільною.

Висновки. В умовах жорсткої конкуренції, що супроводжує становлення ринкової економіки, потрібно кожен день поліпшувати системи і форми управління активами і пасивами. Лише тільки подібний підхід до управління в ансамблі гарантує економічну стабільність банку. У зв'язку з прогресивним станом АТ КБ «Приватбанк», висновок української влади націоналізувати даний банк вважається необхідним кроком по збереженню економічної міцності, з метою забезпечувати надійність операцій банку, беручи до уваги його системну роль в економічній системі України та уникнення паніки в банківському секторі. Ключовими внутрішніми підставами такого прийняття укладення НБУ стали невідповідність нормативам адекватності (достатності) грошових коштів, стійка втрата платоспроможності, важливий розрив між резервами та взятим кредитним ризиком.

Список використаних джерел

1. Сирота А. І. Поняття «банківська операція» та «кредитна операція банку» / А. І. Сирота // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – №4. – С. 127-130.
2. Про національний банк України [Електронний ресурс]: Закон України від 20 травня 1999 року N 679-XIV. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/679-14>.
3. Про банки як провідні суб'єкти фінансового посередництва. [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://studentam.net.ua/content/view/5121/132/>
4. Волкова І. А. Бухгалтерський облік у банках : навч. посібник / І. А. Волкова, О. Ю. Калініна. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 520 с.
5. Банківські операції: навч. посібник / Укладач Л. А. Сковира. – К.: Аграрна освіта, 2010. – 371 с.
6. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436-15>.
7. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа: підручник / О. Д. Вовчак, Н. М. Руцишин, Т. Я. Андрейків. – К.: Знання, 2008. – 564 с.
8. Михайлівська І.М., Олійник А.В. Банківські операції. Кредитно-модульний курс: Навч.посібник. – Львів: Магнолія 2006, 2011. – 646 с.
9. Про лізинг [Електронний ресурс]: Режим доступу: <http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/57-1/4281-lizing.html>
10. Савіна Л. О. Комплексне управління активами та пасивами комерційного банку / Л.О.Савіна, К.Ю.Дроздова // Сталій розвиток економіки [Електронний ресурс]: Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sre/2010_1/152.pdf
11. Герасимович А. М. Аналіз банківської діяльності: Підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. – К.: КНЕУ, 2004. – 599 с.